

EUREKA (2). LES PRIMERES GRAVACIONS DE MASSES CORALS.

Refrescar la memòria sempre es bo, per tant intentaré donar una panoràmica telegràfica de com era Catalunya durant els cinc darrers anys del segle XIX i els cinc primers del segle XX. Per què aquest període? Dongs per que al mig d'aquest temps es feren les primeres gravacions de corals a casa nostra. Com és conegut les masses i societats corals eren una realitat molt popular a Catalunya, en aquell moments representaven un símbol de identitat.

Aquesta panoràmica ens ajudarà a comprendre millor alguns detalls que poden influir en esdeveniments presents i futurs. Algú ha escrit que el segle XIX és transcendental per entendre la nostra història.

El 1.895 a casa nostra abunden els atemptats anarquistes, Àngel Guimerà era nomenat president de l'Ateneu, mentre a Europa W. Röntgen descobria el raig "x", Sigmund Freud popularitzava el "psicoanàlisi" i els germans Lumière projectaven la primera pel·lícula i a Cuba s'iniciava la guerra de la Independència. Un any ple d'esdeveniments.

L'any següent s'incrementen els atemptats anarquistes a Barcelona. Espanya produeix la primera pel·lícula: "Salida de misa a las doce del Pilar de Zaragoza" i Filipines s'amotina contra la metròpoli. S'inicia el declivi de les províncies d'ultra mar.

1.897.- Angel Guimerà escriu "Terra baixa" mentre, a nivell nacional, continua l'amotinament de les províncies d'ultra mar: Cuba i Filipines. A França els germans "Pathé Frères" i la col·laboració d'un català del Vallès, primer expert mundial en efectes especials, dominaven el mercat cinematogràfic europeu.

L'any següent Joan Maragall escriu "L'oda a Espanya" i es funda la primera escola catalana. A ultramar Espanya perd la Guerra amb EE.UU. i, al tractat de Paris, diu Adéu als darrers reductes colonials de Cuba, Puerto Rico i Filipines. Es el gran desastre del 98. Mentre la crisi colonial sacseja i fa trontollar l'estat espanyol, a Catalunya, tot i els problemes laborals, coincideix amb una etapa d'expansió des de tots els punts de vista. Catalunya era la "fabrica d'Espanya", d'una Espanya que, amen de les províncies d'ultra mar, també havia perdut t el tren del progrés.

Acabem el segle XIX, amb una Catalunya que, superada la greu crisi de la fil·loxera, és capdavantera en el progrés agrari. La indústria tèxtil, especialment llana i cotó, està totalment consolidada i arrelada. Els seus punts febles són; el preu de l'energia i la manca de comunicacions.

Els industrials i comerciants fan les "amèriques" a Catalunya amb els aranzels imposats als productes d'importació pels governs dels reis Alfons XII i sobre tot Alfons XIII a instàncies del empresaris catalans que per abaratir el cost dels productes industrials recorren, sense escrúpols, a la ma d'obra barata sobre tot de dones i nens. Aquest fet, com no podia d'una altra manera, indigna i posa en peu de guerra al món sindical ja força arrelat a casa nostra. A l'inicià el segle XX, els sindicats cansats de reivindicar, passen a l'acció violenta i la reacció serà l'aparició dels sindicats grocs, els pistolers a sou.

La patronal justifica els sous baixos adduint que si el cost del producte es dispara a l'alça no hi haurà consum ni interior ni exterior. Aquest idea i la de comprar maquinària moderna que prescindiria de més de la meitat dels obrers són les amenaces dels empresaris. Amb diferents matisos però, un segle després, encara sona la mateixa cançó.

El 1.902 La reina regent Maria Cristina passa la corona al seu fill Alfons XIII. Espanya reconeix el dret de vaga, promulga la llei del descans dominical i el obrers demanen, des de fa temps, una jornada de 8 hores. Demanen, però tot caurà en sac descosit.

En la vessant cultural l'any 1.901 es l'any de la confirmació del teatre líric català de la ma d'Antoni Morera (pare) com a promotor i d'Enric Morera (fill) com a compositor. Estrenen al teatre Tívoli, el 8 de febrer les obres: "L'alegria que passa" i "La nit de l'amor" amb llibret de S. Rossinyol. Precisament la sardana de la darrera obra fou el primer gran èxit sardanista del mestre Morera. Curiosament quasi totes les cobles enregistren el mateix disc: a la cara A: "La Santa Espina" i a la cara B, "La nit de l'amor." Aquest disc es, sense cap dubte, el més enregistrat durant molt de temps. La primera gravació és de 1.907 i durant la República encara se'n va fer algun enregistrament nou.

L'any 1.902, a la primavera, és prohibeixen els "Jocs Florals a Barcelona" que es faran a Sant Martí del Canigó, Catalunya Nord, durant la tardor del mateix any a l'empara del bisbe de Perpinyà monsenyor Lluís Carselade du Pont. L'ordre de suspensió era dictada pel Capità General i Governador civil de Barcelona, al·legant que a la Gran Sala de la Llotja del Mar, on trindria lloc els "Jocs Florals", no hi havia cap bandera espanyola. A la relació d'invitats s'hi trobava: Mr. Cardenal Casañas, Alcalde de Barcelona, Joan Amat i Sormaní, regidors: F. Cambó, J. Carner, Puig i Cadafalch.. i representants de diferents partits polítics i entitats culturals entre les que hi figura la "Societat Coral Catalunya Nova". El gran triomfador dels "jocs florals" fou Mossèn Miquel Costa i Llobera que guanyà: "La flor natural i l'englantina d'or".

En 1.904, el rei Alfons XIII visitarà Barcelona, es produirà una escissió a la "Lliga Regionalista" i s'atemptarà contra Maura. S'instal·la a Barcelona la famosa fàbrica d'automòbils "Hispano Suiza". Els que tinguin diners ja els podran ingressar a la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'estalvis. Per fi es promulga la llei del descans setmanal.

L'any següent s'incrementen els aldarulls socials, assalten la redacció de "La Veu de Catalunya", i del "Cu-Cut." Barcelona Inaugura la primera línia de tren electrificada d'Espanya, que uneix Sarrià i Barcelona. Comencen les primeres obres del Palau de la Música segons projecte i direcció d'obra del l'arquitecte. Lluís Domènech i Montaner. A nivell estatal esclata la primera crisi entre Espanya i el Marroc, un greu problema que afectarà molt a Catalunya provocant la instauració de la dictadura del general Primo de Rivera el 1.923.

Resumint: En la indústria del ram tèxtil s'ha guanyat mols diners durant l'etapa de "la Febre de l'or" i fins a l'inici de segle. Ja tenim els tres estrats socials bastant definit: els rics molt rics, els menestrals i els obrers a sou fix. Tot just consumat el

desastre de 1.898 n'estellà un de nou al nord d'Àfrica, la guerra amb el Marroc que comportarà molts problemes i manifestacions violentes a Catalunya. Uns aldarulls que vindran a sumar-se als de caire sindical.

Els sindicats anarquistes es troben en lluita constant contra la patronal, i justament en aquest període s'estrena la violència en forma d'atemptats. Els partits de signe nacionalista es debaten sempre entre esquerres i dretes, tot li l'esforç d'Enric Prat de la Riba d'aglutina'ls a tots en la **"Mancomunitat catalana"**. Morirà l'any 1.917 sense veure realitzat el seu somni.

L'any 1.902 fou l'any de "celebraciones i festejos nacionales", segurament per la coronació del rei Alfonso XIII. Altra raó no s'endevina. Si no, d'on sortien tants diners per fer actuacions d'aquesta mena en una època políticament deprimida?. Som famoses a Barcelona les festes de "la Mercè 1.902" organitzades per l'Ajuntament on hi troben com organitzadors a dos regidors empordanesos de pro: Pella Forgas i F. Cambó. Es celebren els coneguts concursos de cobles i un altre de sardanistes amen d'un festival de dansa i cançons dels països catalans. Fou com la festa de bateig i presentació en societat de la nostra dansa.

Dins de tot aquest panorama polític i social, entre 1.901 i 1.902 a Catalunya s'enregistra la primera gravació coral a càrrec de la "Societat Coral Catalunya Nova." Molts saben de la seva existència però poca cosa més. Intentarè esbrinar-ho i mostrar alguna fotografia.

Què era la "Societat Coral Catalunya Nova?"

De l'autobiografia del mestre Morera, "Moments viscuts", del llibre "Morera, assaig biogràfic" de Joaquim Pena i de la informació facilitada per la Federació de Cors de Clavé en la persona de Jordi Gargallo he redactat el següent extracte.

Que aquesta coral fou creada per l'Enric Morera el 14 de Juliol de 1.895, quan feia sis anys que havia retornar per segona vegada de l'Argentina i deu de la seva estada a Brussel·les. Ja havia escrit obres molt importants com: Dansa de gnoms, Introducció a l'Atlàntida, Jesús de Natzaret....

Referent a la S.C. Catalunya Nova, el propi Morera manifesta: "Tots els coristes eren obrers, cap d'ells sabia solfa i jo, tot sol, sense cap retribució, els ensenyava d'oïda tot l'extens repertori d'obres d'en Clavé i meves. Com que aviat despertà gran interès.....tot seguit es desvetllaren les enveges i intrigues que per algun temps semblaven oblidades".

Hi ha discrepàncies en el seu debut. Mentre uns afirmen que fou al Teatre Novetats de Barcelona d'aquell mateix any, d'altres informacions diuen que fou a l'Ateneu de Barcelonés el 22 de març de l'any següent. Una coral recent formada amb personal sense coneixements de música, es molt difícil que pugui donar un concert el mateix any de la seva fundació i més amb el tarannà del mestre Morera.

La S.C. Catalunya Nova i l'Orfeò Català mantingueren dura rivalitat. Mentre S.C. Catalunya Nova volia representar al poble obrer, l'Orfeò Català tendia més cap a la burgesia. En el fons era un dur enfrontament entre Morera i Clavé contra quasi tots (Pedrell, Nicolau, Millet, Amadeu Vives, Granados...) als que acusen d'aprofundir poc en els coneixements musicals i preferir dedicar-se més a la música espanyola, on es guanyen més diners, deixant de costat la música tradicional catalana. Els segons és defensen acusant-los d'anarquistes.

Durant aquest període foren especialment importants les aportacions de les corals al mont cultural català. La seva intenció fou revifar el treball dels cors d'homens "euterpenses" com a fidel seguidor de l'obra del seu amic Anselm Clavé. Segons el propi Morera "aquesta societat, referint-se a Catalunya Nova, patia d'un mal molt gros i era que, amb tot i viure una època d'inflamat sentiment patriòtic, era massa catalana, massa radical i aquests radicalismes, molts catalanistes de sempre, els han trobat exagerats." Avui encara segueix sonant la mateixa cançó.

El mestre Morera manifesta: "al cap de catorze anys abandonava Catalunya Nova, i vaig haver-ho de fer amb tota recança i retirar-me a Sitges per a treballar millor en les obres líriques pels "Espectacles Graner" del teatre Principal.". Així a partir de 1.908 el mestre Cassià Casademont es feu càrrec de la direcció de la S.C. Catalunya Nova. L'any següent, Morera retorna per tercera i última vegada a la seva estimada Argentina on, econòmicament, va fracassar estrepitosament.

Fent un senzilla suma podem afirmar que l'Enric Morera va dirigir la S.C. Catalunya Nova des de 1.895 fins al voltant de 1.909 i sota la seva direcció la S.C. Catalunya Nova va fer els primers enregistraments sonors cap al 1.902, amb l'única discogràfica del moment, la "Berliner's Gramophon".

Tot i això, algunes fonts consultades, expressen que el mestre Joan Gay, va dirigir la S.C. Catalunya Nova el període 1.900-1.902, i en Cassià Casademont va fer-ho el període 1.908-1.917. He de manifestar que he detectat alguna que altra diferència en aquesta font de informació. Pot ser que no sigui "tota la veritat", però m'inclino a pensar que hi ha "part de la veritat". Dóna la coincidència que durant el període de màxim interès per aquest estudi, 1.901-1.902, hi ha dubtes en la direcció de la coral: era l'Enric Morera o era en Joan Gay.?

Anteriorment he dit que el mestre Morera va dirigir la seva coral durant 14 anys. Així consta a la biografia que firma en Joaquim Pena l'any 1.936. Aquesta segona biografia del mestre Morera també mereix fiabilitat puig fou editada en vida del mestre. En cap de les dues fonts informatives consta períodes o parèntesis en la direcció de la S.C. Catalunya Nova. De totes maneres també cal dir que Morera, com a autobiògraf, deixa molt que desitjar cometent errades de novell. La seva manca de fites- datacions en la seva vida- descol·loca als historiadors. Llegint l'autobiografia d'en Morera mai saps quin dia menja pa. Es regeix pel rellotge de la "Pampa argentina" que el va veure créixer.

La segona biografia que firma Joaquim Pena, escrita en unes circumstàncies especials, també passa de puntetes sobre moltes etapes del mestre Morera. S'endevina que deixa expressament algunes coses al tinter; no diu mentides però tampoc diu tota la veritat.

Tot i això, emplaçat en aquella època concreta (1.901-1.903) , Morera estava ocupat en la composició d'obres líriques pel teatre català i considero possible que durant certs lapsus de temps el mestre busqués , entre els seus amics o alumnes, algun director interí que continués la seva tasca. Sembla ser que el primer interí fou Joan Gay (1.900-1902) i el segon fou en Cassià Casademont, (1.908-1.917) va ser el que definitivament substituï al mestre Morera després d'un o dos anys d'interinitat.

L'any 1.909 el mestre retornarà a la seva enyorada Argentina d'on retornarà, tres anys després, arruïnat i amb la cula entre cames, fins a tal extrem que tingué serioses dificultats per pagar el bitllet de tornada a Barcelona.

Aquests fets donarien resposta vàlida a les contradiccions abans expressades. Al meu entendre, aquesta sembla ser la verdadera història dels directors de la "S.C. Catalunya Nova" durant els primers anys del segle XX.

(foto Nº 1: Enric Morera Dirigint el seu orfeò Catalunya Nova. Quadre de Santiago Rossinyol (Museu del Cau Ferrat. Sitges). "Moments viscuts" E.Morera.

(foto nº.2: Excursió a Vallvidrera dels primers orfeonistes de Catalunya Nova 1.898. ("Moments viscuts" E. Morera)

En Joaquim Pena al seu llibre editat el 1.937 i titulat: "**Enric Morera. Assaig i biografia**" en parlar de la S.C.Catalunya Nova diu textualment: ..." no podrà esborrar-se mai, per anys que passin, el nom de Catalunya Nova, aquell brau estol de veritables obrers cantaires, els quals, aprenent d'oïda les obres, seguien el vigorós braç de llur mestre amb adoració i entusiasme exemplar. Només la formaven una cinquantena d'homes i una vintena de nois ... que aconseguien execucions modèliques en el repertori de la Musa popular, sobretot per la vida i braó que animava les seves interpretacions. Encara avui hem d'enyorar la seva desaparició".

Mes endavant diu: "Tornant a l'obra d'en Morera, be podem qualificar-la d'apostatat la tasca realitzada amb Catalunya Nova, llegítima continuadora de les societats corals d'en Clavé, aleshores disseminades i corrompudes per mor d'alguns directors ineptes i rutinaris..... Car en la història dels orfeons de la nostra terrano podrà esborrar-se mai, per anys que passin, el nom de Catalunya Nova. El mestre amb aquest poderós instrument humà feia al plegat art i pàtria; l'un i l'altra han d'enyorar avui la seva desaparició". Escrit de l'any 1.936.

Una cosa es perfectament evident en la vida del mestre Morera: que viu intensament l'esperit de la renaixença i que pel seu cor bateja un amor profund a Catalunya. Aquesta vivència i convicció li comportaran més d'un problema.

Enregistrament dels primers discs de corals.

Es realment estrany que en cap escrit hi hagi la més petita referència als enregistraments de discs. Passa exactament igual que amb la "Banda de la Casa Provincial de Caritat de Barcelona". Després de donar mil voltes al tema crec que els actors poc sabien el que feien, i els discs trigarien encara un any en sortir al mercat . No havia coneixement popular de l'assumpte i , per tant , tampoc gaire interès.

La discogràfica "Berliner's Gramophon" , única a Europa, destina les sèries 64.000 fins a 64.499 a duos i tercets reservant les sèries 64.500 fins a 64.999 per corals espanyoles. Les italianes comencen per 5, les franceses per 3 i les alemanyes per 4. Així si tenim un Berliner's Nº. Catàleg 54.532 poden afirmar que és un disc de una coral gravat a Itàlia

La primera gravació de corals es va fer Espanya fou la del "**Coro del Teatro Gran Via**" amb els títols: "**La Zamacueca. Los sobrinos del gran capitan , La Leyenda del monje Alborada, Coro de rapatriados** (Gigantes y cabezudos)... fins a 8 discs (Berliner's Gramophon correlatius: del Nº. 64.500 fins al Nº. 64.507

Hi ha el gran dubte si es tracta del **Teatre Gran Via** de Madrid o de Barcelona. De moment no s'ha pogut verificar; però hi fundades sospites que és el de Barcelona. Si es així, també les primeres gravacions de corals es van fer a Barcelona. Un dels indicis a favor de Barcelona es que quan acaba la numeració del "Coro del Teatro Granvia" continua la numeració correlativament a la "S.C. Catalunya Nova". Tot indica, doncs, que era el mateix equip. Es podrà confirmar el dia que es trobi algun disc de la Coral del Teatre Gran Via on hi consti l'equip que va enregistrar les matius. A Barcelona hi havia un sol equip el "**211SA**" dirigit per Mr. Wiliam Sinkler Darby , un nord americà antic col-laborador d' Emil Berliner. Espero que algun dia es pugui verificar aquesta teoria. Mentre tan ho deixarem en suspens.

Seguidament és la **Societat Coral Catalunya Nova** la que pren el relleu a la del teatre Gran Via enregistra una sèrie de disset gravacions amb numeració correlativa de catorze d'elles: Nº 64.508/21. Davant aquesta numeració podem afirmar que les gravacions es varen fer quasi al mateix temps, al voltant de 1.902

Com era costum, no consta l'autor dels títols enregistrats. Aquesta estranya pràctica te el seu origen en l'ús i l'abús de les cançons tradicionals anònimes, font de inspiració de la majoria de músics de finals del segle XIX i inicis del XX.

La revista "SOM" Nº. 246 publica el llistat de les primeres peces gravades tant per la Banda Provincial de la Casa de Caritat com les fetes per la S.C. Catalunya Nova. Repeteixo els l títols dels enregistraments.

ELS SEGADORS – LO CAPDILL – L'HEREU RIERA - A LA PUERTA DE S'AIMADA – LOS TRES TAMBORS – BENEDICTUS missa de Gloria - **LOS NETS DELS ALMOGAVERS (I) - (II) – (III -) – (I V) – (V)**. (conjunt de cinc rigodons bèl·lics de l'Anselm Clavé, acompanyats d'orquestra – **LA BANDERA – CRIT DE PÀTRIA – LA FILADORA i acabant amb LA MORT DE LA NÚVIA.**

Xoca comprovar que entre catorze gravacions no hi ha cap sardana. Es un programa de cançons típiques catalanes, la majoria amb esperit patriòtic i nacionalista. Es veritat que el mestre Morera en aquell moment no l'importava massa la sardana, la seva obsessió era implantar el "Teatre líric català" com a contrapès del "género chico" que envaïa tot el país. En aquest sentit era conseqüent amb les seves conviccions. Es molt possible que, per aquesta data, encara no s'estilava massa ni la sardana i menys la cantada. Segurament que en Morera feu l'arranjament de totes aquestes cançons populars i que ja formaven part del seu repertori habitual.

En homenatge al seu amic A. Clavé enregistra els cinc rigodons bèl·lics, mentre s'oblida de l'única sardana que va compondre l'Anselm Clavé seguint els consells del seu amic Pep Ventura: "El pom de flors".

Tinc la sort de comptar amb un sol disc d'aquesta sèrie i es "**Los tres tambors**". He recuperat i restaurat la seva música en un Cd. Tot i ser tant antic són força be. Us asseguro que després d'escoltar els dos minuts musicals que dura el disc hom es queda pensant, no se ben be què, però t'invita a conèixer aquella època. La diferencia entre llavors i ara es abismal tot i que fa tan sols cent anys.

Referent al conjunt de cinc rigodons bèl·lics del mestre A. Clavé, tinc el primer, però no d'aquesta sèrie. Es una nova versió que enregistrarà la coral "Euterpe" tres anys més tard. La gravació no és massa bona; però permet fer-se una idea clara de la música i l'estil de la gravació. He trobat un llibre que, entre d'altres lletres de cançons, ha hi la d' "Els Nèts dels Almogàvers".

Per què l'elecció d'aquest intèrpret?.

Crec que després de tot el que he escrit es pot deduir que la S.C. Catalunya Nova era una de les corals capdavanteres del moment i amb un repertori variat. Per tant és absolutament normal que la discogràfica escollís aquesta coral. De totes maneres crec es donava un factor determinant: era més "popular", en el sentit de "poble" no de famosa i a més oferia un ampli repertori. Els seus components eren obrers sense coneixements musicals. La seva contrincant era, possiblement, més elitista. En tot cas reunia les condicions de la discogràfica: "**sense ser la millor, ho feien prou be.**"

De totes maneres hi ha alguns interrogants sense resposta i em queden dubtes al pap com:

- .- Per quin motiu, llavors, ningú parla d'aquestes gravacions, un fet realment històric ?
- .- Es per que desconeixien la transcendència del fet?
- .- En arribar els discs a les botigues, aproximadament dintre un any, quin era el comentari del poble?.
- .- No he llegit cap comentari al respecte per part del mestre Morera.
- .- Per què hi ha tants muts a la gàbia?

A més es dona un altre fet anòmal: Ni la Banda de la Casa de Caritat de Barcelona ni la Societat Coral Catalunya Nova consta que, per aquelles dades, gravessin cap més disc. Tot fou foc d'encenalls? Jo crec que no, que s'evaporaren i esvaïren molts dubtes tècnics i que l'èxit de l'invent fou com un potent iman que atragué a les figures musicals del moment.

No se si algun dia podré donar complida resposta a totes aquestes preguntes; però prometo estar a l'aguait.

Antoni Torrent i Marquès.
President de Fonovillassar 78